

नेपालमा मृत्युदण्ड उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी वि. सं. १९९३ सालको अप्रकाशित सनद

—शेषराज सिवाकोटी

‘नेपाल कानून परिचर्चा’ को वर्ष ६ अङ्क ४ (पूर्णाङ्क २४) मा नेपालमा मृत्युदण्ड उन्मूलन गर्ने सम्बन्धमा प्रयोगात्मक रूपमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री भीम शम्शेर राणाबाट वि. सं. १९८८ साल साउन ४ गते आइतबार जारी गरिएको सनदको पूर्ण उतार र त्यसको ऐतिहासिक परिचय प्रस्तुत गरिएको थियो ।^१ अहिले यहाँ त्यसैको पूरकको रूपमा ५ वर्षको परी-क्षणात्मक अध्ययनपछि वि. सं. १९९३ साल भदौ ११ गते बुधवार तत्कालीन प्रधानमन्त्री जुद्ध शम्शेर राणाबाट जारी भएको सनद रूक्का पत्रको पूर्ण उतार र त्यसको संक्षिप्त परिचय प्रस्तुत गरिँदछ ।

“राजकाज जङ्गि अैनले ज्यानकाटिनमा वाहेक अरू अैन अैनमा ज्यान लिनु भनी र काटना मानामा तजविज भनि लेखियाको समेतमा ज्यान नलिनु दामल गर्नु जारिका खतमा साधुले ज्यान काटन पाउने खतमा पनि ज्यान काटन पाउदैन अरू खतमा जुन सजाये रोजछ सो मात्र गर्न पाउछ ज्यान जाने खतमा दामल गर्नु परेको कलम कति पर्दो रहेछ साविकको लगत समेत देषीने गरी यो सनद दाखिल भएका वर्ष वर्ष दिनमा कौशल मार्फत जाहेर गर्नु भनी सनद गरी पठाई ५ वर्ष सम्मको नतिजा हेरि ५ वर्ष उप्रांत सत्रै ठाउ वाट आयाको फाट जाहेर गरी अैन वनाउना लाई हुकु वक्से वमोजी गर्नु” भन्ने व्यहोराको

वि. सं. १९८८ साल साउन ४ गतेमा जारी गरिएको सनद बमोजिम मृत्युदण्ड हुने अपराधमा पनि जन्मकैद मात्र हुने भैरहेको र ५ वर्षको प्रयोगात्मक परीक्षणको रूपमा वि. सं. १९८८ साल साउन ४ गते सनद जारी गरिएको मितिले वि. सं. १९९३ साल साउन ३ गते ५ वर्षको परीक्षण अवधि सिद्धिएको र १९८८ साल साउन ४ गते सनद जारी भएर गएपछि पनि सो बमोजिम जाहेर गर्नु पर्ने अदालत अमिनीहरूमा परेका मुद्दाहरूको ५ वर्षको बिबरण जाहेरी धेरै अड्डा अदालतले नपठाएको र पठाउनेले पनि आवश्यक विवरण नपठाएको र अपूर्ण बिबरण पठाएकोले निश्चित र तथ्यपूर्ण तथ्याङ्क नआएकोले र सनद जारी भएपछि अपराधको घटबढ र सनद जारी हुनु अघिका वर्षमा र यसपछिका वर्षमा अपराधको दर र स्थितिको तुलनात्मक अध्ययन गरी सही ठोस निष्कर्ष निकाल्न नसकी ऐन संशोधन गर्न अफठेरो परेकोले पुनः पहिलेको सनद बमोजिम ५ वर्षको परीक्षणात्मक अध्ययन गरेर मात्र ऐन संशोधन गर्ने गरी यो सनद जारी गरिएको देखिन्छ । अब चाहि पठाउनु पर्ने साल सालको जाहेरी साल-साल जाहेर नगर्ने अड्डा अदालत अमिनीहरूका हाकिमहरूलाई यथोचित कारवाही गर्ने गरी पहिले जाहेरी बिबरण नपठाएकाले पनि शीघ्र पठाउनु पर्ने र पछिको जाहेरी बिबरण पनि यथासमयमै पठाउनु पर्ने; सो बमोजिम

१. शेषराज सिवाकोटी “नेपालमा मृत्युदण्ड उन्मूलन गर्ने सम्बन्धमा जारी भएको वि. सं. १९८८ सालको सनद”
‘नेपाल कानून परिचर्चा’ वर्ष ६, अङ्क ४, प्र. वि. वि. कानून अध्ययन संस्थान, २०३९ चैत्र, पृ. ६५-६८ ।

यथासमयमै आवश्यक विवरण जाहेरी नपठाउने र तोकिएको रीत बमोजिम तथ्यपूर्ण विवरण जाहेरी नपठाउने कार्यालयका कार्यालय प्रमुखलाई 'तजविज माफीक' कडा सजाय हुने व्यवस्था पनि यसमा गरिएको पाइन्छ ।

यसरी राणा प्रधानमन्त्रीको इच्छानुसार शासन गरिने निरंकुश राणाशासन प्रणालीमा पनि कुनै कानून बनाउन र संशोधन गर्ने प्रयोगमूलक, परीक्षणत्मक अध्ययन र तथ्याङ्कहरूको तुलनात्मक र विश्लेषणात्मक अध्ययन गर्ने आधुनिक प्रजातान्त्रिक ढङ्गको वैज्ञानिक पद्धति अपनाइनुलाई राणा शासनकाचको उल्लेखनीय कार्य मान्न सकिन्छ ।

नेपालको कानूनी इतिहास र उत्तर राणाकालीन न्याय व्यवस्था र कानून पद्धतिको प्रामाणिक ऐतिहासिक अध्ययन अनुसन्धानको निमित्त निकै उपयोगी देखिएको ३२ अंगूल लम्बाई, १२ अंगूल चौडाईको नेपाली कागजमा ४६ हरफमा लिखित यस सनदको शुरूमा प्रधानमन्त्री जुद्ध शम्शेरको प्रशस्ति सहितको ठूलो छाप र छेउ छेउमा पद्म शम्शेर, मुरलीधर आदि नामका ४ साना छाप र पछाडिपट्टि बन्दगासमा २ छाप लागेका छन् । जाने अड्डाको नाम र महीना, गते र रोज पछि अर्को मसिले थपिएका छन् ।

अधिराज्यका तत्कालीन सबै अड्डा अदालत अमिनीहरूमा यस व्यवहाराको सनद जारी भएर गए अनुरूप वार्दिया राजापुर अमिनीमा जारी भएर गएको सनदबाट यो उतार यहाँ प्रस्तुत गरिएको हो ।

स्वस्ति श्री मदति प्रचण्ड भुजदण्डे त्यादि ओजस्वी रणजय्य प्रोज्ज्वल नेपाल तारा अती प्रवल गोरखा दक्षिण बाहु पृथुलाधिप श्री श्री श्री महाराज जुद्ध सम्भेर जङ्ग वहादुर राणा जी. सी. एल्. एच्. जी. सी. एल. जी. सी. एस., आई. जी. सी. एस्. एस्. एम. एल. जी. सी. आइथितेङ्ग पावटिङ्ग सुन चीयान लुचुवान स्याङ्ग च्याङ्ग आनरेरी लेपटेन्याट जनरल वृटिश आर्मि आनरेरि कर्णेल अफ अलदी गोर्खा राइफल रेजिमेन्टस ईन्डीयान् आर्मि प्राइमिनिष्टर एण्ड सुपुम कम्याण्डर इनचिफ कस्ये रुक्का—

स्वस्ति श्री मद्राज कुमार कुमारात्मज श्री सुप्रदिप्त मान्येवर नेपाल तारा सुप्रसिद्ध प्रवल गोर्खा दक्षिण बाहु कम्याण्डर इनचिफ जनरल पद्म सम्भेर जङ्ग वहादुर राणा जी. वी. ई. के. सी. एस. आई. के. सी. आई. ई. नेपाल प्रताप वर्द्धक कस्ये पत्रम—

आग्ने वार्दिया राजापुर अमिनीका हाकी कारीन्दाहरू के यथोचित उप्रान्त राजकाज जङ्ग अँनले ज्यान काटिनमा वाहेक अरू अँन अँनमा ज्यान लिनु भनी र काटना मानांमा तजविज भनि लेखियाको समेत मा ज्यान नलिनु दामल गर्नु जाँरिका खतमा साधुले ज्यान काटन पाउने खतमा पनि ज्यान काटन पाउदैन अरू खतमा जुन सजाये रोजछ सो मात्र गर्न पाउछ ज्यान जाने खतमा दामल गर्नु परेको कलम कति पर्दो रहेछ साविकको लगत समेत देषीने गरी यो सनद दाखिल भएका बर्ष बर्ष दिनमा कौशल मार्फत जाहेर गर्नु भनी सनद गरी पठाई ५ बर्ष सम्मको नतिजा हेरि ५ वर्ष उप्रान्त सबै ठाउ वाट आयाको फाट जाहेर गरी अँन बनाउना लाई हुकुं वक्से वमोजीं गर्नु भने समेत वेहोराको १९८८ साल श्रावण ४ गतेका सनद मुताविक ज्यान जाने षतमा दामल हुने भएको ९३ साल श्रावण ३ गतेका दिन देखि ५ वर्ष भुक्तान भयेको सो सनद भै गयापछि सनद वमोजीं आउनु पर्ने ज्यान जाने खतमा दामल हुने अदालत अमिनीहरूमा परेको मुद्दाको ५ वर्षको पुरा जाहेरि घेरै अडाको आउदै नआयाको आया पठाये सम्मको जाहेरिमा पनि कुनै अडाले साल भरमा परेको मुद्दा सम्म लेखेको कुनै अडाले परेको मुद्दा नदेखाई साल भरमा ज्यान जाने खतमा दामल गर्ने गरी फैसला भए मुलतवी रहे झुट्टापोलन गरेको ठहरी छीनियाको मुद्दा सम्म मात्र लेखियाको देखियाको वाट साल भरमा ज्यान जाने खतमा दामल हुने किसिको मुद्दा साल सालमा यतिकै परेको रहेछ भनी येकिन हुन नशकने भयेकोले ज्यान जाने खतमा ज्यान नलि दामल गर्ने सनद भयेदेखि पछि कर्तव्य गरी ज्यान मान्यो भने मुद्दा परेको ज्यान जाने खतमा ज्यान सजाये हुने भैरहेको वषतमा परेको भन्दा घटि बढि के रहेछ भनी विचार गर्ने नपायेको वेहोरा झिकाई आई रहेको ज्यान जाने षतमा दामल

गर्ने सनद नहुद अघि ८७ साल श्रावण ४ गते देखि ८८ साल श्रावण ३ गतेतक बर्ष १ मा कसुर सावित ठहरे ज्यान सजाये हुने अदालत अमिनिमा परेको मुद्दाको लगत समेत कौशल माफत हाफ्रा हजुर्मा जाहेर भयो तसर्थ लेखिया वमोजीं सवै अडाको पुरा सालको ठीक जाहेरि नआयेको वाट ज्यान सजाये हुने मुद्दा परेको घटिवढिको पष्ट येकिन हुन नशकेको हुनाले अब फेरि ५ वर्षको नतिजा किचार गर्ना निमित्त ९३ साल श्रावण ४ गतेमा भैरहेका सनद वमोजीं गर्ने गराउने गरी वक्सेको छ ९३ साल श्रावण ४ गते देखि ५ वर्षलाई अघि ८८ साल श्रावण ४ गतेका सनद वमोजीं गर्ने गराउने र पठाउनु पर्ने साल सालको जाहेरि सालसालै जाहेर नगरी वस्ने हाकिमहरूलाई अन वमोजीं जरीवाना गरी योसनद नहुँदै अघिको जाहेरि पठाउनु पर्ने वाकि रहेका अडाले वाकि रहेका जति जम्मै सालको यो सनद पुगेका मितिले १५ पन्ध्र दिन भित्र र ९३ साल श्रावण ४ गतेका मिति देखि काललाई वर्ष दि पुगेका मितिले ७ सात दि भित्र हरयक साल ५ पाच वर्ष सम्म अदालत अमीनीले जिल्ला गौडा गोस्वारा गढि द्वारा जाहेर गर्नु म्याद भित्र जाहेरि न आये जिल्ला गौडा गोस्वारा

गढि वाट पनि वाटाका म्याद नाघेका ७ दिन भित्र जाहेरि नपठाउने हाकिमलाई तरताकेता जरीवाना समेत जोगर्नु पर्ने गरी झिकाई सनद वमोजीं को रीत पुन्याई प्रष्ट खोली जाहेर गरे नगरेको समेत जाची दुरूस्त भैसकेपछि ३ ति दी भित्र कौशल माफत जाहेर गर्नु लेखिया वमोजींम साल सालको जाहेरी बर्ष दिन पुगेका मितिले ३५ पैतिस दिन भित्र कौशलमा आई नपुगे जाहेरी नपठाउने अमीनी अदालत गौडा गोस्वारा गढिका हाकिमलाई हाफ्रा तजविज माफीक सजाये हुनेछ भने वेहोराको अदालत अमिनी गौडा गोस्वारा गढीका नाउमा सनद गरी पठाई दीनु भने समेत वेहोराको येस कौशलका नाउमा १९९३ साल भाद्र ८ गते रोज १ मा खड्गनिसाना सनद गरी वक्सेको हुनाले सो वमोजीं गर्नु भने वेहोराको वर्दीया राजापुर अमीनीका नाउमा सनद गरी वकानु (पठाउनु ?-क्षेप) पर्ने ठहराई कौशलका हाकि कारिन्दाहरूले हाफ्रा हजुर्मा विति पादा जाहेर भयो तसर्थ सो ठहरायाको हामिवाट पनि सदर गरी वक्सेको छ सो वमोजीं गर्ने काम गर इति सम्बत १९९३ साल भाद्र ११ गते रोज ४ शुभम्—